



Pamięć historyczna jest jednym z narzędzi władzy. Tworzenie czarnej legendy poprzedniego systemu, służy legitymizacji systemu teraźniejszego. W ostatnich latach mamy do czynienia z sytuacją paradoksalną. Im dłużej trwa III Rzeczpospolita, tym instytucje państwa przeznaczają więcej środków na zożydzanie Polski Ludowej. Delegitymizacja PRL-u okazuje się być najskuteczniejszą metodą legitymizacji III RP. Odrzucam podobną logikę. Uważam, że III RP ma swoje realne osiągnięcia. Ale jednocześnie wiem, że takie osiągnięcia ma również Polska Ludowa. „Niezbędnik historyczny lewicy” przywraca równowagę w debacie o najnowszej historii Polski, dlatego jest publikacją godną mojej rekomendacji.

Leszek Miller

*Przewodniczący SLD, były Premier RP*

„Niezbędnik historyczny lewicy” ma na celu przekazać młodemu pokoleniu wiedzy o pięknych kartach polskiej lewicy w XX wieku. Wiedzy, której po 1989 roku zostali pozbawieni. „Niezbędnik” prezentuje wkład lewicy w odrodzenie Polski po okresie zaborów, budowę i obronę demokracji w okresie II RP, odbudowę Polski powojennej i awans społeczny milionów Polaków, wreszcie czas transformacji zwieńczony członkostwem w Unii Europejskiej. Dzisiejsza lewica nie pozwoli zapomnieć o tym dziedzictwie.

dr Krzysztof Gawkowski

*Sekretarz Generalny SLD*

**B**

BIBLIOTEKA  
LEWICY

**NIE  
ZBEDNIK  
HISTO  
RYCZNY  
LEWICY**



CENTRUM IM. IGNACEGO DASZYŃSKIEGO

/spis treści/

**WSTĘP  
II RP**

**II WOJNA  
ŚWIATOWA**

**PRL**

**III RP**

**LITERATURA**

## 6

## 10

Ruch robotniczy • Polska Partia Socjalistyczna • Józef Piłsudski • Komunistyczna Partia Polski • Powstanie państwa polskiego i rząd ludowy • Wojna polsko-radziecka (1920) • Konstytucje II RP • Prawa wyborcze kobiet • Prawica i antysemityzm • Zabójstwo prezydenta Narutowicza • Zamach majowy • Wybory brzeskie • Bereza Kartuska • Strajk chłopski • Strajki robotnicze • Warunki mieszkaniowe • Bezrobocie • Polityka gospodarcza • Kościół • Edukacja • Wojna domowa w Hiszpanii

## 28

Kampania wrześniowa • Armia Krajowa • Narodowe Siły Zbrojne • Armia Ludowa • Bataliony Chłopskie • PPS w czasie wojny • Powstanie warszawskie • Wyzwolenie • Katyń • Rzeź wotyńska

## 34

Próba przezwyciężenia peryferyjności • Polska Zjednoczona Partia Robotnicza • Stalinizm • Totalitaryzm a autorytaryzm • Realny socjalizm • PRL a pozostałe państwa obozu • Granice • Walka z UPA • Wojna domowa • Odbudowa kraju • Reforma rolna • Uprzemysłowanie • Edukacja i kultura • Likwidacja analfabetyzmu • Aborcja i prawa kobiet • Kościół • 49 województw • Mieszkania • Demografia i rynek pracy • Kartki • Dekada Gierka • Porozumienia sierpniowe • Stan wojenny • Okrągły Stół

## 52

Plan Balcerowicza • Rozwarstwienie społeczne • Bieda • Rynek pracy • Szkolnictwo • Konkordat • Aborcja • Konstytucja • Unia Europejska • NATO • Klęska czterech reform Buzka

## 62

**WSTEP**

Tradycja wszystkich zmarłych pokoleń ciąży jak  
zmora na umysłach żyjących

**KAROL MARKS**

Od dwudziestu lat prawica metodycznie działa na rzecz zawłaszczenia pamięci historycznej Polaków. Dlatego jest rzeczą o fundamentalnym znaczeniu, aby dzisiejsza lewica pamiętała o swoich korzeniach i swoich poprzednikach.

Niniejsza publikacja powstała z inicjatywy osób uważających, że lewica nie powinna tylko przepraszać za swoją przeszłość. Jeśli chodzi o ciemne karty historii lewicy, to skrucha została już wyrażona. Jednocześnie lewica posiada nieporównanie więcej kart jasnych, które powinny być powodem do dumy.

Wiedzę o działalności takich organizacji jak PPS, TUR, czy RTPD należy ocalić od zapomnienia. Nie może być również zgody na przedstawianie PRL-u wyłącznie, jako czarnej dziury w historii Polski, czy opowieści, że II wojna światowa skończyła się w 1989 roku.

„Niezbędnik historyczny lewicy” jest efektem prac zespołu ekspertów: historyków, politologów i socjologów w okresie od września 2011 roku do stycznia 2013 roku. Nie jest to vademecum wiedzy



historycznej dla maturzystów, czy też zarys podręcznika najnowszej historii Polski. Nie wyczerpuje całości niezwykle rozległego tematu.

Skąd taki, a nie inny wybór haseł? Jeśli przyjmiemy założenie, że historia nie jest czarno-biała, to chcieliśmy dodać trochę bieli, tam gdzie przez ostatnie 20 lat używano tylko czarnych barw. Tam, gdzie w ostatnich latach było aż nadto wybielania, chcieliśmy dodać trochę ciemnej szarości. Jeśli odcień szarości uznaliśmy za odpowiedni, wówczas rezygnowaliśmy z tworzenia odrębnego hasła.

Publikację przygotowało do wydania Centrum im. Ignacego Daszyńskiego. To właśnie premier rządu ludowego i współtwórca polskiej demokracji i parlamentaryzmu powinien być jednym z patronów współczesnej lewicy. Takich pomnikowych postaci po lewej stronie bynajmniej nie brakuje. Największą wartością lewicy są miliony bezimiennych bohaterów. To im dedykujemy tę publikację.

**BARTOSZ MACHALICA**

/1918-1939/

**II RP**

## **RUCH ROBOTNICZY**

**I Międzynarodówka (Międzynarodowe Stowarzyszenie Robotników) powstała w roku 1864 podczas spotkania socjalistów pragnących wyrazić swoją solidarność z powstaniem styczniowym na ziemiach polskich.** Ruch robotniczy w całej swojej różnorodności skupiał się na walce o wyzwolenie społeczne robotników. Polskie ugrupowania robotnicze od momentu powstania uczestniczyły w działalności międzynarodowego ruchu robotniczego. Współcześnie działająca Międzynarodówka Socjalistyczna (SI) powstała w roku 1951. Obecnie członkami Międzynarodówki z Polski są Sojusz Lewicy Demokratycznej i Unia Pracy. **Hymnem ruchu robotniczego jest „Międzynarodówka”** (słowa: E. Pottier, muzyka: P. Degeyter).

## **POLSKA PARTIA SOCJALISTYCZNA (PPS)**

PPS od swego powstania (w listopadzie 1892 roku w Paryżu) uważała, że ustrój socjalistyczny można zbudować w odrodzonej Polsce, dlatego też była partią nie tylko **socjalistyczną**, ale i **niepodległościową**. Odróżniało ją to od formacji prawicowych, nastawionych na ugodę z zaborcami. Po odzyskaniu niepodległości PPS stanęła na czele budowy struktur państwa polskiego. Współtworzyła w Polsce demokrację parlamentarną i jako jedyna walczyła

o demokratyczny samorząd. To PPS zawdzięcza się nowoczesne ustawodawstwo socjalne, na czele 8-godzinnym dniem pracy. PPS tworzyła sieć organizacji społecznych, których celem była organizacja życia robotników. Najważniejszą z nich były **związki zawodowe** (tzw. klasowe związki zawodowe). Kolejną było **Towarzystwo Uniwersytetu Robotniczego (TUR)** skupiające się na edukacji i rozwoju kulturalnym robotników. Młodzieżowym rozwinięciem TUR była **Organizacja Młodzieżowa TUR (OM TUR)**, skupiająca radykalnych działaczy młodzieżowych. Polityczną edukacją i formacją ideową dzieci i młodzieży zajmowało się **Czerwone Harcerstwo**. Poczytnością cieszyły się socjalistyczne dzienniki: „**Robotnik**” (Warszawa) i „**Naprzód**” (Kraków). Dużą popularność zdobyły organizowane przez działaczy PPS **robotnicze kluby sportowe** (najbardziej znane z nich to Widzew Łódź i Skra Warszawa). Socjaliści byli prekursorami idei świadomego macierzyństwa – otwierali pierwsze poradnie propagujące nowoczesną antykoncepcję na ziemiach polskich. PPS dążył do budowy w Polsce socjalistycznego systemu społeczno-gospodarczego (uspolecznienie środków produkcji), w przeciwieństwie do komunistów swój cel starał się realizować drogą demokracji parlamentarnej. Liderami PPS byli: Ignacy Daszyński (Marszałek Sejmu), Mieczysław

Niedziałkowski (redaktor naczelny „Robotnika”), Stanisław Dubois, Norbert Barlicki. **Hymnem PPS jest „Czerwony Sztandar”** (tekst: B. Czerwieński, muzyka: J. Kozakiewicz).

## **JÓZEF PIŁSUDSKI**

Przyszły Naczelnik Państwa **związał się z PPS już w roku jej powstania (1892), przez dwadzieścia lat był członkiem jej najwyższych władz i redaktorem naczelnym „Robotnika”**. Był także **delegatem PPS na kongres Międzynarodówki Socjalistycznej**. Za działalność socjalistyczną więziony w warszawskiej Cytadeli. Podczas rewolucji 1905 roku organizował bojówki PPS do walki z caratem. Od początku swojej działalności politycznej łączył postulaty socjalistyczne z postulatem niepodległości Polski. Po rozłamie w PPS, spowodowanym stosunkiem do kwestii walki o niepodległość, stanął na czele PPS Frakcji Rewolucyjnej prowadzącej zbrojne akcje ekspropriacyjne (przymusowe pozbawienie własności) na rzecz realizacji politycznych celów partii (najbardziej znana akcja pod Bezdanami). W 1908 roku założył Związek Walki Czynnej, od tego momentu jego głównym celem stała się walka o niepodległość Polski, a cele socjalistyczne zeszyły na plan dalszy. Kontynuacją tej linii politycznej były Legiony Polskie. W 1918 roku Piłsudski

wrócił do Warszawy i zdecydował się na przyjęcie roli przywódcy ogólnonarodowego. Wtedy ostatecznie odsunął się od PPS, chociaż w partii pozostało wielu jego sympatyków. W latach 1918–1922 pełnił funkcję Naczelnika Państwa. Po zamachu majowym nie realizował postulatów wysuwanych przez popierającą go lewicę i przesunął się na pozycje prawicowe. Szczególnie wyraźne w jego działalności stały się tendencje antyparlamentarne i antydemokratyczne.

### **KOMUNISTYCZNA PARTIA POLSKI (KPP)**

Partia powstała w roku 1918. Jej celem była budowa ustroju socjalistycznego metodami zastosowanymi w Rosji przez bolszewików. KPP zrzeszała ludzi ideowych, gotowych poświęcić życie realizacji idei komunizmu. KPP nie zdobyła jednak nigdy masowego poparcia robotników. Powodem był dwuznaczny stosunek tej partii do państwa polskiego. W okresie I wojny światowej komuniści polscy sprzeciwiali się walce o niepodległe państwo polskie, uznając to za utopię. W momencie wkroczenia na ziemie polskie Armii Czerwonej komuniści utworzyli Tymczasowy Komitet Rewolucyjny Polski (PolRewKom), który miał być rządem Polskiej Republiki Rad. Po 1918 roku wysuwali postulaty oddania części Galicji ZSRR, w okresie plebiscytu na Górnym Śląsku optowali za pozostawieniem tego regionu w granicach Niemiec.

Wszystkie te decyzje, w połączeniu z przynależnością do kontrolowanej przez Moskwę Międzynarodówki Komunistycznej powodowały, że KPP uznawano za partię antypaństwową. KPP była partią nielegalną. W roku 1938, na rozkaz Stalina, KPP została rozwiązana, a jej przywódcy wymordowani na terenie ZSRR.

## **POWSTANIE PAŃSTWA POLSKIEGO I RZĄD LUDOWY**

W nocy z 6 na 7 listopada 1918 roku utworzono w Lublinie Tymczasowy Rząd Republiki Polski (zwany też rządem ludowym lub rządem lubelskim). Premierem został przywódca socjalistyczny **Ignacy Daszyński**. W dniu 17 listopada Józef Piłsudski powołał rząd, na którego czele stanął inny socjalista **Jędrzej Moraczewski**. Pierwszymi premierami po odzyskaniu niepodległości byli więc socjaliści. Odbiciem tego były reformy społeczne u zarania odrodzonego państwa polskiego: najważniejsza z nich to wprowadzenie **ośmiogodzinnego dnia pracy**, ubezpieczeń społecznych oraz wolności działalności związków zawodowych. Zasługą lewicy jest również **przyznanie prawa wyborczego kobietom – w roku 1918. Polskiej Partii Socjalistycznej** **zawdzięczamy też republikański, a nie monarchiczny ustrój państwa.**

## **WOJNA POLSKO-RADZIECKA (1920)**

W trakcie wojny polsko-radzieckiej (zwanej także polsko-bolszewicką, lub polsko-rosyjską) doszło do polaryzacji polskiej lewicy. KPP poparła Armię Czerwoną, natomiast **PPS wszedł w skład Rządu Obrony Narodowej** (premier Witos z PSL „Piast”, wicepremier Daszyński z PPS). Socjaliści zgłaszali się na ochotnika do polskiej armii. Bohaterem socjalistów z okresu wojny z bolszewikami był Aleksander Napiórkowski, poseł PPS, który poległ w bitwie pod Ciechanowem. Wojnę tę wygrała Polska, podpisując w Rydze – 18 marca 1921 roku – Traktat pokojowy z Rosją Radziecką.

## **KONSTYTUCJE II RP**

Na początku funkcjonowanie państwa regulowała Mała Konstytucja. W 1921 roku uchwalono Konstytucję Marcową – typową ustawę zasadniczą dla państwa demokracji parlamentarnej, gwarantującą szereg praw obywatelskich. W 1935 roku piłsudczycy (sanacja) uchwalili Konstytucję Kwietniową. Zrywała ona z demokracją parlamentarną, ustanawiała ustrój prezydencki (prezydent odpowiedzialny „przed Bogiem i historią”). Dopelnieniem Konstytucji Kwietniowej była niedemokratyczna ordynacja wyborcza. W wyborach nie rywalizowały konkurencyjne listy partyjne. Była jedna lista, której skład był ustalany



przez kontrolowane przez władzę „zgromadzenia okręgowe”. **W 1935 roku II RP ostatecznie przestała być państwem demokratycznym.**

## **PRAWA WYBORCZE KOBIEC**

W listopadzie 1918 roku, dzięki staraniom lewicy kobiety uzyskały pełne prawa wyborcze. Oznacza to, że na mocy powszechnie obowiązujących przepisów (konstytucja, ordynacje wyborcze) kobiety pełnoletnie posiadają czynne (prawo głosowania) i bierne (prawo kandydowania) prawa wyborcze na równi z mężczyznami. Walka kobiet o równość praw datuje się od Wielkiej Rewolucji Francuskiej, kiedy to w 1789 roku Olimpia de Gouges ułożyła *Deklarację Praw Kobiety i Obywatelki*, w której po raz pierwszy pojawiła się kwestia równouprawnienia płci. To ona wówczas stwierdziła: „skoro kobieta może wejść na szafot, to ma też prawo wejścia na trybunę”. Wprawdzie autorka tej *Deklaracji* została w 1793 roku zgilotynowana, a jej dzieło poniechane, to jednak Rewolucja zrobiła wiele dla kobiet w sferze cywilnej, ustanawiając śluby cywilne i rozwody, wolność małżeństw, a także równość chłopców i dziewczynek przy dziedziczeniu (prawa wyborcze Francuzki otrzymały dopiero w 1944 roku!). Kolejnym krokiem na tej drodze była Wiosna Ludów (1848), w czasie której pojawiły się pierwsze kluby polityczne kobiet.

Jednakże to nie w Europie, lecz w Stanach Zjednoczonych na terytorium Wyoming kobiety uzyskały dwadzieścia lat później (1869) prawo głosowania. W kolejności trzeba wymienić Nową Zelandię, która nadała kobietom czynne prawo wyborcze w 1893 roku, w 1902 roku uczyniła to Australia. Druga połowa XIX wieku w Europie obfitowała już w różnorakie nurty o charakterze politycznym, których celem było równouprawnienie kobiet. Szczególne zasługi na tym polu poniosły sufrażystki angielskie, których ofiarność ujawniła narastającą determinację w walce o zmianę sytuacji społecznej kobiet. Jednakże Angielki musiały czekać na uzyskanie praw wyborczych do 1928 roku! Pierwszym państwem europejskim, które w 1906 roku wprowadziło prawo wyborcze dla kobiet, było Wielkie Księstwo Finlandii. Na ziemiach polskich nie pojawił się przed I wojną światową „klasyczny” ruch emancypacyjny kobiet, ponieważ niekwestionowanym priorytetem dla wszelkich odmian ruchu kobiecego była walka narodowowyzwoleńcza. Pod wpływem impulsów, płynących ze strony międzynarodowego ruchu robotniczego, szczególną aktywność na tym polu wykazała Polska Partia Socjalno-Demokratyczna, która w 1911 roku zorganizowała na terenie Galicji i Śląska Cieszyńskiego Komitet Organizacyjny Kobiet PPSD. Stąd **po odzyskaniu niepodległości, 28 listopada**

**1918 roku, Tymczasowy Naczelnik Państwa – Józef Piłsudski podpisał dekret o ordynacji wyborczej do Sejmu Ustawodawczego, który stanowił, że „Wyborcą do Sejmu jest każdy obywatel Państwa bez różnicy płci”.** Tak więc Polki korzystają z praw wyborczych od 94 lat.

## **PRAWICA I ANTYSEMITYZM**

Główną siłą prawicy była Narodowa Demokracja (endecja), której ideologiem był Roman Dmowski. Partia ta od początku prezentowała program antysemicki, jednocześnie stojąc po stronie wielkiego kapitału. Narodowa Demokracja łączyła nacjonalizm z liberalizmem gospodarczym. Po przejęciu władzy przez Piłsudskiego w wyniku zamachu majowego Dmowski stworzył organizację Obóz Wielkiej Polski. OWP sprzeciwiał się demokracji i dążył do przejęcia władzy przez endecję metodami niedemokratycznymi. W 1934 roku powstał Obóz Narodowo-Radykalny (ONR) – organizacja skupiająca młode pokolenie endeków. ONR prowadził politykę fizycznych ataków na przedstawicieli lewicy i mniejszości narodowych oraz atakował lokale organizacji lewicowych. Jawnie uznawał się za część ruchu faszystowskiego. Najbardziej znaną akcją ONR był „**Najazd na Myślenice**” w Małopolsce. Prawicowa bojówka rozbroiła posterunek policji,

zniszczyła sieć telefoniczną w mieście, splądrowała i ograbiła żydowskie sklepy oraz próbowała podpalić miejscową synagogę. Skrajna prawica była niezwykle wpływowa w środowisku studenckim (korporacje akademickie). Na porządku dziennym były **pobicia studentów lewicowych i żydowskich** oraz groźby i pobicia lewicowej profesury. Polska prawica domagała się wprowadzenia zasady *numerus clausus*, ograniczającej liczbę Żydów na wyższych uczelniach i zasady **getta ławkowego**, w myśl której studenci żydowscy powinni być oddzieleni od innych studentów. Te antysemityczne postulaty zostały na większości uczelni wcielone w życie pod koniec lat 30. XX wieku. To wtedy prawica wysunęła hasło wyrzucenia wszystkich Żydów z uczelni wyższych. Głównym obrońcą mniejszości narodowych był PPS. Socjaliści prowadzili konsekwentną politykę budowy państwa wielonarodowego.

## **ZABÓJSTWO PREZYDENTA NARUTOWICZA**

W myśl Konstytucji Marcowej Zgromadzenie Narodowe wybrało prezydentem Gabriela Narutowicza (kandydata lewicowego PSL „Wyzwolenie”). Głosami lewicy, mniejszości narodowych i PSL „Piaś” pokonał on kandydata prawicy. Po tym wyborze na łamach prawicowej prasy rozpętała

się kampania nienawiści przeciwko prezydentowi. **W dniu 16 grudnia 1922 roku Narutowicz został w gmachu „Zachęty” zastrzelony przez związanego z prawicą Eligiusza Niewiadomskiego.** Sam zamachowiec został otoczony wręcz kultem przez prawicę i wielu hierarchów Kościoła rzymskokatolickiego.

## **ZAMACH MAJOWY**

W maju 1926 roku powołano do życia prawicowy rząd endecji i PSL „Piast” (tzw. trzeci rząd Witosa lub drugi chjeno-piast). W efekcie doszło do wystąpienia oddziałów wojskowych sympatyzujących z marszałkiem Piłsudskim. Ich działania poparła lewica (PPS i komuniści). W wyniku walk rząd i prezydent podali się do dymisji. **W walkach zginęło 379 osób (164 ofiary cywilne).** Piłsudski szybko odciął się od popierającej go lewicy. Zamach rozpoczął okres trzynastoletnich autorytarnych rządów sanacji.

## **WYBORY BRZESKIE**

Chociaż piłsudczycy (sanacja) zostali wyniesieni do władzy dzięki poparciu lewicy i robotników, po jej zdobyciu szybko zwrócili się w kierunku konserwatywnej prawicy i wielkich posiadaczy ziemskich. Za symbol tego zwrotu uważa się wizytę Piłsudskiego w majątku księcia Janusz Radziwiłła w Nieświeżu.

Zwrot sanacji w prawo zapoczątkował mobilizację politycznej lewicy. W 1929 w celu prowadzenia walki z rządami sanacji został zawiązany Centrolew, koalicja sześciu partii lewicy i centrum. W 1930 roku rozwiązano Sejm i pozbawiono posłów immunitetów.

**Liderów Centrolewu aresztowano i uwięziono**

**w twierdzy brzeskiej.** Byli tam poniżani i poddawani torturom psychicznym (np. przez symulowanie egzekucji). Wśród nich znajdowali się czołowi posłowie PPS: Herman Lieberman, Norbert Barlicki, Stanisław Dubois, Mieczysław Mastek, Adam Pra-gier, Adam Ciołkosz. Zostali oni skazani na kary od dwóch i pół do trzech lat więzienia w tzw. **procesie brzeskim**. Na skutek zastraszenia opozycji wybory brzeskie wygrała sanacja. Apogeum przesuwania się sanacji na prawo było utworzenie pod koniec lat 30. XX wieku Obozu Zjednoczenia Narodowego (Ozonu), przejmującego wiele haseł programowych endecji.

## **BEREZA KARTUSKA**

W 1934 roku na mocy rozporządzenia prezydenta Ignacego Mościckiego powstał Obóz Odosobnienia w Berezie Kartuskiej. **Bereza była de facto obozem koncentracyjnym.** Osadzano w niej na podstawie decyzji administracyjnej, bez prawa apelacji, na okres 3 miesięcy. Osadzenie mogło być przedłużone na kolejne 3 miesiące (znane są przypadki

osadzenia trwającego rok). W obozie więziono przeciwników politycznych sanacji: komunistów, ukraińskich nacjonalistów, narodowców, socjalistów i ludowców.

## **STRAJK CHŁOPSKI**

Najważniejszy strajk chłopski w II RP odbył się w roku 1937. Polegał na blokadzie dróg do miast i wstrzymaniu dowozu żywności. Jednym z postulatów było zorganizowanie demokratycznych wyborów do Sejmu. Strajk chłopski był wynikiem kryzysu gospodarczego, który szczególnie mocno uderzył w sytuację materialną chłopów (zjawisko „nożyc cen” polegające na znacznie szybszym wzroście cen towarów przemysłowych, niż produktów rolnych).

**W czasie pacyfikowania strajku przez policję zastrzelono 44 chłopów, 5 tys. aresztowano.**

## **STRAJKI ROBOTNICZE**

W II RP miało miejsce wiele strajków i demonstracji, które kończyły się ofiarami śmiertelnymi. W 1923 r., po ogłoszeniu przez PPS strajku powszechnego, doszło do starć robotników z wojskiem, w których **zginęło 18 robotników** (tzw. **wydarzenia krakowskie**). Głośne były też wydarzenia w krakowskiej fabryce „Semperit”, kiedy w 1936 roku użyto wojska w celu stłumienia strajku okupacyjnego.

## **WARUNKI MIESZKANIOWE**

W latach 30. XX wieku **tylko 46 proc. budynków w miastach stanowiły budynki murowane.**

Nawet tam przeważała zabudowa drewniana. Tylko co trzecie miasto posiadało wodociągi. **Do kanalizacji było podłączonych 13 proc. budynków miejskich.**

Znaczna część mieszkań robotniczych ograniczała się do jednej izby. Nowe standardy w budownictwie dla robotników przyniosły dopiero spółdzielnie mieszkaniowe związane z PPS (np.

**Warszawska Spółdzielnia Mieszkaniowa na Żoliborzu wzorowana na socjalistycznych osiedlach w stolicy Austrii, tzw. „Czerwonym Wiedniu”).** Sytuacja mieszkaniowa chłopów przedstawiała się jeszcze bardziej dramatycznie.

## **BEZROBOCIE**

W okresie wielkiego kryzysu gospodarczego bezrobocie w Polsce sięgnęło ponad **40 proc.** aktywnych zawodowo poza rolnictwem (w latach 1933–1935).

W 1935 r., a więc już po kryzysie były w Polsce miasta, w których pracy nie miało przeszło 50 proc. mieszkańców (np. Chełmża – 57,5 proc.), a nawet 70 proc. (Skarżysko-Kamienna – 70,6 proc.) Cały czas istniał również problem „ludzi zbędnych” na wsi, dla których nie było żadnej pracy. Liczbę tę badacze międzywojnia szacują różnie: od 3 mln w 1928 roku



do 8,8 mln w 1935 roku. Wprowadzona przez nich kategoria „ludzi zbędnych” na wsi najczęściej dotykała 18–24-latków – „zbędnych” aż w 50 proc.

## **POLITYKA GOSPODARCZA**

W okresie II RP realizowano liberalną politykę gospodarczą. W okresie wielkiego kryzysu Polska była jednym z ostatnich państw europejskich, które zwróciły się w stronę rozwiązań inspirowanych myślą J.M. Keynesa. Przykładem takich działań była budowa Centralnego Okręgu Przemysłowego (COP). Sukcesem II RP była też budowa Gdyni.

## **KOŚCIÓŁ**

Konstytucja Marcowa stanowiła, że „Wyznanie rzymsko-katolickie (...) zajmuje w Państwie naczelne stanowisko wśród równouprawnionych wyznań”. Stosunki Państwo-Kościół regulował konkordat z roku 1925, uchodzący w opinii historyków za korzystniejszy dla strony kościelnej. Kościół rzymsko-katolicki był *de facto* **finansowany przez państwo**. Roczna dotacja państwowa sięgała kilkunastu milionów złotych. Ponadto Kościół był największym w Polsce posiadaczem ziemskim – **200 tys. ha użytków rolnych i lasów**. Ze względu na zapisy konkordatu ziemia kościelna nie podlegała parcelacji w ramach reformy rolnej. Socjaliści krytykowali

Kościół za ugodowość wobec zaborców. Pozycję Kościoła w Polsce krytykował m.in. wybitny pisarz i tłumacz Tadeusz Boy-Żeleński. Tematowi temu poświęcił głośną książkę „Nasi okupanci” – tytułowym okupantem państwa/społeczeństwa był właśnie Kościół rzymskokatolicki. Dowodem silnej pozycji Kościoła było ustawodawstwo. Pomimo nacisków lewicy i liberałów, nie udało się w II RP zliberalizować przepisów aborcyjnych. W obawie przed Kościołem nie wprowadzono też świeckich rozwodów. Pomimo krytyki Kościoła, PPS w swoim przekazie politycznym i działalności skupiał się na sprawach socjalnych.

## **EDUKACJA**

Znacznym problemem II RP był **analfabetyzm**. **W roku 1921 dotyczył on 30 proc. ludności** i pomimo pewnych sukcesów nie został wyeliminowany do końca II RP. **Analfabetyzm został wyeliminowany dopiero w okresie PRL**. Jeszcze w 1939 roku 10 proc. dzieci nie chodziło do żadnej szkoły. Większość dzieci kończyło naukę na kilku klasach szkoły powszechnej. **Szkolnictwo średnie było płatne**. W 1939 roku do matury przystąpiło tylko kilka tysięcy osób. Licea były bowiem programowo elitarne. Jednocześnie tylko ok. 100 tys. osób posiadało wyższe wykształcenie (0,3 proc.).

## WOJNA DOMOWA W HISZPANII

Wydarzeniem, które spolaryzowało opinię publiczną była wojna domowa w Hiszpanii. W 1936 lewicowa koalicja Frontu Ludowego wygrała wybory. W odpowiedzi wojsko dokonało prawicowego zamachu stanu. Jego konsekwencją była walka społeczeństwa w obronie legalnego rządu i demokracji. Do Hiszpanii z całej Europy i świata przybywali ochotnicy. Wśród nich warto wymienić znanych pisarzy Geорга Orwella i Ernesta Hemingwaya. W Hiszpanii walczyło również kilka tysięcy Polaków. Skupili się oni w **Brygadzie im. Jarosława Dąbrowskiego (Dąbrowszczacy)** walczącej w ramach Brygad Międzynarodowych. Polska prawica i Kościół otwarcie stanęli po stronie buntowników gen. Franco. Podobnie jak Hitler, Mussolini i inni prawicowi przywódcy. Wojska hitlerowskie brały bezpośredni udział w walkach. Do historii przeszło zbombardowanie Guerniki, której los w czasie II wojny światowej powtórzyła zniszczona Warszawa.

/1939 – 1945/

# II WOJNA ŚWIATOWA

## **KAMPANIA WRZEŚNIOWA**

Wojna obronna Polski, w wyniku przeważającej siły najeźdźcy – hitlerowskich Niemiec, zakończyła się po miesiącu militarną klęską. W kampanii wrześniowej ważną rolę odegrali polscy socjaliści. Należy wymienić **Robotniczą Brygadę Obrony Warszawy**, powołaną z inicjatywy działaczy PPS na czele z Zygmuntem Zarembą, biorącą czynny udział w obronie stolicy. Drugą ważną formacją byli **Czerwoni Kosynierzy (Gdyńscy Kosynierzy)**, walczący we wrześniu 1939 roku w obronie Gdyni. 17 września Polska podległa agresji również od Wschodu – wschodnią granicę Polski przekroczyły wojska radzieckie realizując postanowienia paktu Ribbentrop-Mołotow. Polskie wojska otrzymały rozkaz niestawiania oporu. Polska nie znajdowała się w stanie wojny z ZSRR.

## **ARMIA KRAJOWA**

Zakonspirowana struktura wojskowa uznająca polityczne zwierzchnictwo rządu londyńskiego. W jej skład weszło wiele mniejszych organizacji zbrojnych, w tym organizacji zbrojnych polskich stronnictw politycznych od endeków do socjalistów (Gwardia Ludowa WRN).

## **NARODOWE SIŁY ZBROJNE**

Dowództwu Armii Krajowej nie podporządkowała się część oddziałów Narodowych Sił Zbrojnych.

NSZ dążyły do utworzenia tzw. Katolickiego Państwa Narodu Polskiego, czyli katolickiego państwa wyznaniowego o charakterze jednonarodowym (w myśl endeckiego hasła „Polska dla Polaków”). NSZ opowiadały się za ograniczoną reformą rolną i oparciem gospodarki na własności prywatnej. Były organizacją antysemitką, prowadzącą walkę zbrojną z Armią Ludową oraz partyzantką radziecką, dokonywały mordów na działaczach PPR. Brygada Świętokrzyska NSZ pod koniec wojny współpracowała z hitlerowcami.

## **ARMIA LUDOWA**

W 1942 roku po powstaniu Polskiej Partii Robotniczej polscy komuniści utworzyli własną organizację bojową – Gwardię Ludową. W 1944 roku na skutek zjednoczenia z częścią grup bojowych lewicy socjalistycznej powstała Armia Ludowa. Tak jak GL prowadziła działania partyzanckie wymierzone w okupanta, AL szczególnie aktywna była na Lubelszczyźnie i Kielecczyźnie. Najbardziej znaną bitwą stoczoną przez AL jest **bitwa w Lasach Janowskich**.

## **BATALiony CHŁOPSKIE (BCh)**

Formacja zbrojna związana z ruchem ludowym. W 1944 roku BCh liczyły ok. 160 tys. żołnierzy. Głównym celem BCh była obrona ludności polskiej

wsi przed terrorem okupacyjnym oraz eksploatacją gospodarczą.

## **PPS W CZASIE WOJNY**

Władze PPS na skutek zwycięstwa Niemiec w kampanii wrześniowej podjęły kontrowersyjną decyzję o samorozwiązaniu partii. Przyniosła ona w konsekwencji faktyczny podział ruchu socjalistycznego. Utworzono organizację Wolność, Równość, Niepodległość (WRN, PPS-WRN), współpracującą z polskim rządem na emigracji (tzw. rządem londyńskim) i sprzeciwiającą się współpracy z komunistami. Lewica ruchu socjalistycznego krytycznie odnosiła się do rządu londyńskiego. Teoretykiem tego nurtu był **Adam Próchnik**. Obydwa nurty prowadziły walkę zbrojną z okupantem. Były to z jednej strony Gwardia Ludowa WRN, z drugiej Socjalistyczna Organizacja Bojowa, Milicja Ludowa RPPS i Polska Armia Ludowa.

## **POWSTANIE WARSZAWSKIE**

Powstanie warszawskie spowodowało śmierć ok. 200 tys. cywili. Poległo lub uznano za zaginionych 17 tys. żołnierzy powstańczych oraz 2700 żołnierzy 1 Armii WP (Kościuszkowców). W momencie wyzwolenia 85 proc. zabudowań Warszawy leżało w gruzach. Decyzję o wybuchu powstania krytykowali m.in. gen. Władysław Anders i Jan Karski.

Niezależnie od oceny politycznej powstania należy podkreślić bohaterstwo walczących w nim żołnierzy.

**W powstaniu warszawskim walczyli również ludzie lewicy: socjaliści, komuniści i syndyka-**

**liści.** Najważniejszą lewicową formacją w powstaniu była Armia Ludowa. Powstańczy poeta Krzysztof Kamil Baczyński był w czasach szkolnych członkiem organizacji młodzieżowych związanych z PPS.

## **WYZWOLENIE**

Polska została wyzwolona spod okupacji hitlerowskiej przez Armię Czerwoną oraz sformowane w ZSRR ludowe **Wojsko Polskie** (tzw. Armię Berlinga). Pod koniec wojny ludowe Wojsko Polskie uznające polityczne zwierzchnictwo rządu warszawskiego liczyło **450 tys. osób**. Żołnierze ci wzięli udział w zdobyciu Berlina oraz w walkach o Wał Pomorski (gdzie poległo ponad 5 tys. żołnierzy). Walczyli o wyzwolenie Warszawy oraz Gdańska.

**(Ludowe) Wojsko Polskie było najliczniejszą polską formacją zbrojną w czasie II wojny światowej po wrześniu 1939 roku.**

## **KATYŃ**

Zbrodnia katyńska to wymordowanie na rozkaz Stalina ponad 21 tys. polskich oficerów i innych funkcjonariuszy państwowych przebywających w obozach



jenieckich na terytorium ZSRR. Zbrodnia katyńska jest **zbrodnią wojenną**, która na mocy prawa nie ulega przedawnieniu. Sejm RP w 2009 roku przyjął uchwałę nazywającą zbrodnię katyńską **„zbrodnią wojenną noszącą znamiona ludobójstwa”**. Przez lata przywódcy ZSRR negowali prawdę o sprawcach zbrodni katyńskiej. Pierwszym przywódcą radzieckim, który przyznał, że zbrodni katyńskiej dokonali funkcjonariusze NKWD był Michaił Gorbaczow, wezwany do tego przez gen. Wojciecha Jaruzelskiego.

## **RZEŻ WOŁYŃSKA**

Znamiona zbrodni ludobójstwa wypełnia tzw. rzeź wołyńska, zbrodnia dokonana przez ukraińskich nacjonalistów na Polakach zamieszkujących Wołyń. Liczba jej ofiar jest szacowana na ok. **50–60 tys.** Została dokonana przez członków **Organizacji Ukraińskich Nacjonalistów-Ukraińskiej Powstańczej Armii (OUN-UPA)**. Jeden z liderów OUN Stepan Bandera został ogłoszony przez prezydenta Wiktora Juszczenkę „Bohaterem Ukrainy” (decyzja ta została cofnięta po odsunięciu od władzy obozu tzw. „pomarańczowych”). Łącznie na Wołyniu i na terenie Galicji Wschodniej z rąk ukraińskich nacjonalistów zginęło ok. 100 tys. Polaków. W walkach z Polakami zginęło też ok. 30 tys. Ukraińców.

/1945-1989/

**PRL**

## **PRÓBA PRZEZWYCIĘŻENIA PERYFERYJNOŚCI**

W mediach często można spotkać opinię, że za zacofanie Polski odpowiada PRL, czy też socjalizm. Jest to pogląd publicystyczny a nie naukowy. **Zacofanie czy raczej peryferyjność Polski względem Europy Zachodniej datuje się już na wiek XVII**, kiedy doszło do gospodarczego podziału Europy wzdłuż Łaby. Na Zachodzie rozwijał się handel i powstawał przemysł, na Wschodzie doszło do wtórnej feudalizacji i zdominowania gospodarki przez rolnictwo kontrolowane przez magnaterię. Krajem zacofanym była już Rzeczpospolita Szlachecka w XVIII wieku, zacofane względem Zachodu były polskie ziemie pod zaborami, także II RP nie nadrobiła zacofania. PRL była najbardziej radykalną próbą wyjścia Polski z peryferyjności. Jej założeniami była budowa przemysłu w oparciu o finansowanie z budżetu państwa i radykalne reformy społeczne. Próba przewyciężenia peryferyjności Polski w okresie PRL była tylko częściowo udana. Jednak **to nie PRL odpowiada za zacofanie Polski.**

## **POLSKA ZJEDNOCZONA PARTIA ROBOTNICZA**

**PZPR powstała w grudniu 1948, na skutek połączenia Polskiej Partii Robotniczej**

**i Polskiej Partii Socjalistycznej.** Do roku 1989 sprawowała władzę w Polsce wspólnie z mało samodzielnymi partiami sojuszniczymi: Zjednoczonym Stronnictwem Ludowym i Stronnictwem Demokratycznym. Była partią masową. **W 1980 roku do PZPR należało ponad 3 miliony osób.**

## **STALINIZM**

Po powstaniu PZPR przyjęto w Polsce kurs na upodobnienie polskiego systemu politycznego do systemu funkcjonującego w ZSRR. Stalinizm był despotyčną dyktaturą jednostki, realizowaną przez tajną policję i aparat administracyjny. Na poziomie politycznym okres ten cechował się eliminacją opozycji, bardzo silną pozycją aparatu bezpieczeństwa, silnym podporządkowaniem ZSRR. Okres stalinowski został potępiony po Październiku 1956 roku. Najważniejsze instytucje tego systemu zostały rozwiązane. Po przełomie październikowym poziom niezależności od ZSRR uległ zasadniczemu zwiększeniu.

## **TOTALITARYZM A AUTORYTARYZM**

Od 1948 roku w Polsce zaczęto budować stalinowski system polityczny. **Nie można jednak całego okresu PRL określać mianem totalitaryzmu.** Kluczowe znaczenie ma tutaj Październik 1956 i dojście do władzy Władysława Gomułki. Październik

oznacza koniec totalitaryzmu i początek autorytaryzmu. Nie wprowadzono demokracji politycznej, jednak władza wycofała się z kontroli wielu obszarów życia, takich jak: nauka, kultura i życie prywatne. Marksizm w nauce był podejściem preferowanym, jednak nie jedynym dopuszczalnym, jak w okresie stalinowskim. Dlatego po 1956 należy mówić o ustroju PRL jako o autorytaryzmie cechującym się pewnymi pototalitarnymi pozostałościami.

## **REALNY SOCJALIZM**

Konstytucja Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej z 22 lipca 1952 roku, w art. 1 wyraźnie stwierdzała: „Polska Rzeczpospolita Ludowa jest państwem socjalistycznym”, a w art. 7 „Polska Rzeczpospolita Ludowa urzeczywistnia i rozwija demokrację socjalistyczną”. Stąd opisywanie rzeczywistości społeczno-gospodarczej Polski Ludowej po 1956 roku całościowym pojęciem „komunizm” należy traktować jako dyrektywę propagandową, mającą na celu całkowite zdyskredytowanie przeszłości.

## **PRL A POZOSTAŁE PAŃSTWA OBOZU**

PRL był z pewnością najbardziej liberalnym państwem tzw. bloku wschodniego. Wynikało to ze znacznego **ograniczenia kontroli przez państwo nauki, kultury i prasy**, co doprowadziło

do rozwoju polskiej kultury na skalę niespotykaną do tej pory (np. **polska szkoła filmowa, warszawska szkoła historyków idei, polska szkoła plakatu** itp.). Polska prasa była dla społeczeństwa ZSRR „oknem na Zachód”. Istniała względna swoboda działalności organizacji społecznych, po 1956 roku rozwijały się takie organizacje jak ZHP. O ile w Rumunii Nicolae Ceaușescu obowiązywał zakaz aborcji, to od 1956 roku w Polsce obowiązywało liberalne prawo aborcyjne. Od 1975 roku (podpisanie aktu KBWE) władze PRL tolerowały funkcjonowanie na terytorium Polski opozycji polityczne, swobodę kultu religijnego, naukę religii i budowę świątyni.

## **GRANICE**

Największym geopolitycznym sukcesem PRL jest utrzymanie niezwykle korzystnej granicy zachodniej na Odrze i Nysie Łużyckiej. Ustalenia konferencji poczdamskiej trzech wielkich mocarstw nie były w tej sprawie ostateczne i RFN, aż do roku 1970 dążył do rewizji granic. Również wypowiedzi amerykańskich dyplomatów w okresie zimnej wojny wskazywały na możliwość rewizji granicy polsko-niemieckiej na niekorzyść Polski. Przełomem był **układ grudniowy z 1970 roku podpisany przez kanclerza Willy'ego Brandta (SPD) i premiera Józefa Cyrankiewicza**. Na jego mocy RFN uznał polską

granicę zachodnią za ostateczną, co było realizacją polskiej racji stanu. Za równie wielki sukces władz PRL należy uznać zagospodarowanie w latach powojennych ziem zachodnich i północnych oraz zasiedlenie ich polską ludnością. Na mocy decyzji poczdamskich ludność niemiecka została wysiedlona.

## **WALKA Z UPA**

Zakończenie II wojny światowej nie oznaczało złożenia broni przez ukraińskich nacjonalistów z Ukraińskiej Powstańczej Armii. UPA na terenach na zachód od Bugu organizowała ataki na polską ludność cywilną, paliła wsie i miasta zamieszkałe przez Polaków. Odpowiedzią na te ataki była akcja „Wisła” – ofensywa Ludowego Wojska Polskiego, która zakończyła się likwidacją struktur UPA. Jej częścią było przesiedlenie miejscowej ludności ukraińskiej na ziemie zachodnie i północne. Walki między UPA a LWP były niezwykle brutalne. Z perspektywy czasu widać jednak, że **likwidacja UPA była zgodna z polską racją stanu.**

## **WOJNA DOMOWA**

Od 1944 roku na ziemiach polskich występowały lokalne zjawiska wojny domowej. Jedną stronę stanowiła PPR i jej sojusznicy. Drugą, podziemie, czyli tzw. żołnierze wyklęci, często wywodzący się

ze środowisk prawicowych lub skrajnie prawicowych Narodowych Sił Zbrojnych. Jak każda wojna domowa, i ta była niezwykle brutalna. Zginęło w niej ok. 10 tys. osób po stronie władzy, w tym 5 tys. bezbronnej, cywilnej ludności, po stronie podziemia zginęło ok. 7,5 tys. osób. Polscy socjaliści częściowo sprzymierzyli się z komunistami, częściowo znaleźli się w opozycji. Była to jednak opozycja polityczna, a nie zbrojna. **Głównym ośrodkiem opozycji politycznej wobec PPR był wówczas PSL. „Żołnierze wyklęci” atakowali ludność cywilną** oskarżaną o sprzyjanie komunistom. Wraz z przedłużaniem się wojny poszczególne formacje żołnierzy wyklętych zaczęły się degenerować do postaci pospolitych band przestępczych.

## **ODBUDOWA KRAJU**

Wojna spowodowała za ziemiach odzyskanych zniszczenie 73 proc. zakładów przemysłowych, w pozostałej części kraju – 62 proc. W miastach zniszczonych było 48 proc. budynków. Zbombardowano, spalono lub splądrowano 55 proc. placówek służby zdrowia i kilka tysięcy szkół. **Łączne straty były blisko cztery razy większe niż po I wojnie światowej.** Kilka, jeśli nie kilkanaście, razy przewyższały straty państw Europy Zachodniej. Straty te udało się nadrobić w większości do roku 1956.



**Symbolicznym wysiłkiem była odbudowa Warszawy kierowana przez Biuro Odbudowy Stolicy.** Przedwojenny poziom PKB Polska Ludowa osiągnęła w roku 1949, czyli po czterech latach od końca II wojnie światowej. II RP przedwojenny poziom PKB osiągnęła dopiero w roku 1938, czyli siedemnaście lat po zakończeniu działań wojennych.

## **REFORMA ROLNA**

Na mocy dekretu PKWN z roku 1944 państwo przejęło majątki o powierzchni powyżej 50 hektarów lub powyżej 100 hektarów w województwach zachodnich oraz wszystkie majątki poniemieckie. Ziemia ta została przekazana chłopom małorolnym i średniorolnym. W okresie stalinowskim podjęto nieudaną próbę kolektywizacji wsi na wzór kolchozów radzieckich. Po 1956 roku przeważająca większość ziemi uprawnej znalazła się ponownie w rękach indywidualnych chłopów. Jednocześnie część ludności wsi znalazła zatrudnienie w Państwowych Gospodarstwach Rolnych. PRL przeprowadzając reformę rolną zrealizował hasło zgłaszane przez polskich demokratów już w XIX wieku. Reforma rolna cieszyła się dużym poparciem społecznym. Podczas II wojny światowej wszystkie stronnictwa polityczne, poza Stronnictwem Narodowym, zapowiadały jej przeprowadzenie po wojnie.

## **UPRZEMYSŁOWIENIE**

**Okres Polski Ludowej to czas zamiany Polski z państwa rolniczo-przemysłowego w państwo przemysłowo-rolnicze. To w okresie PRL-u większość Polaków przestała pracować poza rolnictwem, a liczba ludności miejskiej zaczęła przeważać nad ludnością wiejską.**

Pierwszym dużym krokiem w stronę uprzemysłowienia Polski po wojnie był plan sześcioletni, realizowany w latach 1950–1955. Sztandarowe inwestycje tego okresu to: fabryki samochodowe w Lublinie i Starachowicach (ciężarówki), FSO na Żeraniu (Warszawa), zakłady chemiczne w Gorzowie Wielkopolskim i Oświęcimiu, cementownie w Wierzbicy k. Kielc, kombinat metalurgiczny im. Lenina w Nowej Hucie, huta w Częstochowie, rozbudowa zakładów przemysłu stoczniowego na Wybrzeżu: w Gdańsku, a także Szczecinie. Kolejną fazą przyśpieszonego uprzemysłowienia Polski była tzw. dekada Gierka.

## **EDUKACJA I KULTURA**

PRL stanowiła skok cywilizacyjny w powszechności dostępu do edukacji i kultury. W PRL bezpłatny był cały proces edukacji. Od przedszkola do studiów wyższych. Dokonał się też szybki rozwój sieci przedszkoli i żłobków. Skok edukacyjny w PRL opierał się na trzech filarach. Pierwszym była jednolita szkoła

podstawowa dla wszystkich uczniów. Drugim, rozbudowa szkolnictwa średniego – ogólnokształcącego i zawodowego. Trzecim, rozwój szkolnictwa wyższego. Do 1970 roku 600 tys. osób uzyskało wyższe wykształcenie. W latach 1971–1989 aż 1,5 miliona. W okresie Polski Ludowej założono szereg nowych uniwersytetów. Po raz pierwszy w historii uniwersytety zaczęły działać w Łodzi (1945), Toruniu (1945), Katowicach (1968), Gdańsku (1970), Szczecinie (1984). W 1944 roku utworzono w Lublinie Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej, mający stanowić intelektualną przeciwwagę wobec Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego. Po raz pierwszy polski uniwersytet zaczął działać także we Wrocławiu. Sukcesy odnoszono również na najniższym szczeblu edukacji. **W 1980 roku w Polsce było 11,5 tys. przedszkoli i 1,5 tys. żłobków. Dzisiaj mamy w Polsce ok. 8 tys. przedszkoli i kilkaset żłobków.** Większość powstających dzisiaj placówek to przedszkola prywatne, na których opłacenie stać tylko zamożnych rodziców. Wzrastała liczba szkół podstawowych i średnich (1000 szkół na tysiąclecie państwa polskiego). Umożliwiono odbycie bezpłatnych studiów młodzieży wywodzącej się spoza kręgu rodzin inteligenckich i elit społecznych. Było to narzędzie masowego **awansu społecznego**. W okresie Polski Ludowej książki były drukowane w wysokich nakładach, a dostęp do dóbr kultury był powszechny.

## **LIKWIDACJA ANALFABETYZMU**

Historycznym osiągnięciem Polski Ludowej była likwidacja analfabetyzmu. W rozumieniu powszechnym analfabetyzm jest to brak umiejętności czytania i pisanie u osób powyżej 15 roku życia. Uważany za jedną z cech życia społecznego na ziemiach polskich, będącą spuścizną po polityce zaborców, dążących do ograniczenia upowszechnienia oświaty w środowiskach polskich. Na przekór tej polityce stawały w ostatnich dziesięcioleciach XIX w liczne tajne inicjatywy samokształceniowe, związane z organizacjami ruchu robotniczego, a w szczególności z Socjalno-Demokratyczną Partią „Proletariat”, założoną przez Ludwika Waryńskiego. Program „Proletariatu” zapowiadał szerokie upowszechnienie zadań oświatowych. Tajny ruch samokształceniowy obejmował w szczególności robotników i chłopów. Znaczącą rolę w propagowaniu kół samokształceniowych – poprzez bezpośrednią pracę wśród ludu – odegrały związane z ruchem robotniczym nauczycielki socjalistki. Wśród nich były Maria Bohuszewicz, Amelia Cyndler, Wanda Grabowska, Maria Hild, Maria Jaroszyńska, Aleksandra Jentys, Aneta Międzychowska, Zofia Piechowska, Filipina Płaskowicka, Stefania Szmidt, Maria Wąsowicz.

II Rzeczypospolita zaczynała swój byt państwowy z olbrzymim balastem analfabetyzmu. Dane z 1921 roku wskazywały, że ponad 1/3 ówczesnej ludności

Rzeczypospolitej nie umiała czytać ani pisać. Późniejsze starania kolejnych rządów, mimo wprowadzenia obowiązku szkolnego, przyniosły niewielką poprawę. Jednakże jeszcze w latach 30. XX wieku na terenach województw wschodnich analfabetyzm był zjawiskiem niewyobrażalnie częstym (np. na terenach woj. poleskiego, wołyńskiego analfabetyzm dotyczył ponad 60 proc. kobiet i ponad 40 proc. mężczyzn), najmniej analfabetów odnotowano w województwach śląskim, poznańskim i pomorskim. **Po zakończeniu wojny poziom analfabetyzmu w Polsce oceniano na 3,5 do 4 mln ludzi. W dniu 9 lipca 1949 roku Sejm uchwalił ustawę o likwidacji analfabetyzmu. W ślad za nią, do lipca 1951 roku zorganizowano 58 400 kursów czytania i pisania, a ich działalność obejmowała na masową skalę przede wszystkim zakłady pracy. Również poza nimi rejestrowano analfabetów i organizowano bezpłatną naukę dorosłych. W grudniu 1951 roku minister oświaty mógł ogłosić, że w Polsce analfabetyzm został zlikwidowany.**

## **ABORCJA I PRAWA KOBIET**

W 1956 roku Sejm PRL uchwalił ustawę o warunkach przerywania ciąży, wprowadzającą liberalne podejście do przerywania ciąży. **Aborcja była dozwolona również ze wskazań społecznych.** Trzeba

zauważyć, że aż do lat 70. XX wieku w państwach Europy Zachodniej ustawodawstwo aborcyjne było znacznie bardziej konserwatywne niż w PRL. Ustawa obowiązywała do roku 1993, kiedy to prawica wprowadziła jedną z najbardziej restrykcyjnych ustaw antyaborcyjnych w Europie. W PRL na szeroką skalę **produkowano i propagowano środki antykoncepcyjne**. Jednocześnie zrealizowano szereg innych postulatów ruchu kobiecego, w tym zapewnienie kobietom równego dostępu do różnych zawodów, rozbudowano także sieć żłobków i przedszkoli, która uległa degradacji po roku 1989.

## **KOŚCIÓŁ**

Po wojnie stosunek władz do Kościoła w Polsce był zmienny. Okresy otwartości i przyjaznych gestów (pierwsze lata powojenne, Edward Gierek) przeplatały się z latami represji (stalinizm) i walki symbolicznej z Kościołem (średni i późny Gomułka). Ważnym wydarzeniem było wypowiedzenie w 1945 roku niekorzystnego dla Polski konkordatu z roku 1925. Doszło też do przejęcia przez państwo większości kościelnych lasów i ziem uprawnych. W zamian **utworzono Fundusz Kościelny**. Upaństwowiono także kościelne przedsiębiorstwa (np. drukarnie) oraz zakłady opieki zdrowotnej (ale bez ziemi, na których się znajdowały). Prymas Wyszyński podkreślił

swego czasu, że powyższe działania umożliwiły księżom skupienie się na działaniach duszpasterskich. Po roku 1945 w Polsce zaczęto odchodzić od nauczania religii w szkołach. Nawrót do katechizacji w szkołach nastąpił w roku 1956. **Ostatecznie religię ze szkół wyprowadzono w roku 1961. Została przeniesiona do punktów katechetycznych.**

## 49 WOJEWÓDZTW

Ważne skutki z punktu widzenia przezwyciężenia podziału na „Polskę A” i „Polskę B” miała reforma administracyjna z 1975 roku. Umożliwiła ona **awans cywilizacyjny** stosunkowo zacofanych ośrodków miejskich, powstały w nich nowe instytucje kultury, nauki, czy administracji publicznej. Reforma administracyjna rządu Jerzego Buzka odwróciła ten proces i spowodowała ponowną degradację tych miast.

## MIESZKANIA

Wbrew opinii rozpowszechnianej przez współczesne media, w PRL-u budowano zdecydowanie więcej mieszkań niż dzisiaj. Przykładowo: **w latach 70. XX wieku przeciętnie rocznie do użytku oddawano 270 tys. mieszkań.** Nie bez przyczyny firma Home Broker nazwała Edwarda Gierka „największym deweloperem w historii Polski”. Średnia w ostatnich latach jest przeszło dwukrotnie niższa.

**W rekordowym 2008 roku do użytku oddano 165 tys. mieszkań.** W latach 90. XX wieku oddawano do użytku średnio 90 tys. mieszkań rocznie (trzy razy mniej niż w dekadzie Gierka).

## **DEMOGRAFIA I RYNEK PRACY**

W 1946 roku ludność Polski wynosiła **23,9 mln osób**. W roku 1989 – już **38 mln osób**. Wysoki przyrost naturalny był spowodowany **rozwojem systemu opieki zdrowotnej**, co skutkowało spadkiem współczynnika śmiertelności niemowląt (w 1950 umierało 111 niemowląt na 1000, w roku 1990 – 19) a także wyeliminowaniem wielu chorób zakaźnych (np. gruźlicy). W warunkach bardzo wysokiego przyrostu naturalnego gospodarka PRL była w stanie zapewnić pełne zatrudnienie dla całych roczników rozpoczynających aktywność zawodową.

## **KARTKI**

Kartki stały się po latach jednym z symboli PRL. Wbrew opinii rozpowszechnionej w kulturze popularnej III RP i w mediach reglamentacja towarów („kartki”) nie funkcjonowała przez cały okres PRL. Po raz pierwszy kartki wprowadzono na krótko w latach 1952–1953. Po raz drugi w roku 1976 (kartki na cukier). W latach 1980–1981 reglamentację rozszerzano na kolejne grupy towarów. System kartkowy



gwarantował każdemu obywatelowi zakup podstawowej puli towarów po niskiej cenie. Jednocześnie istniała możliwość dokonywania zakupów poza systemem kartkowym. Między innymi dlatego w trakcie strajków sierpniowych z roku 1980 jednym z 21 postulatów „Solidarności” było wprowadzenie kartek na mięso. Z reglamentacji towarów codziennego użytku wycofał się rząd Mieczysława Rakowskiego.

## **DEKADA GIERKA**

Lata rządów Edwarda Gierka (1970–1980) to okres przyspieszonego rozwoju Polski. Sposobem na dokonanie owego przyspieszenia było korzystanie z zachodnich kredytów. Zaciąganie długów przez Gierka było racjonalne z dwóch powodów: po pierwsze, kredyty na początku lat 70. XX wieku w wyniku kryzysu naftowego były tanie; po drugie, środki przeznaczono w większości na unowocześnienie przemysłu. **„Długi Gierka” zostały spłacone w 2009 roku. Długi Gierka były mniejsze niż zaciągnięte przez Polskę po 1989 roku.** Dekada Gierka była także okresem przyspieszonego rozwoju mieszkalnictwa, infrastruktury transportowej (trasa Katowice-Warszawa, Centralna Magistrala Kolejowa, Dworzec Centralny, Port Północny), szpitali (Centrum Zdrowia Dziecka), rolnictwa (popularyzacja nawozów sztucznych), przemysłu (FSM, Huta Katowice, papiernia w Kwidzynie).

Dekada Gierka to również okres upowszechnienia samochodu osobowego, jako środka transportu. Podniesienie stopy życiowej ludności było połączone z faktyczną liberalizacją systemu politycznego. Światowa recesja połowy lat 70. XX wieku sprawiła, że załamał się przyjęty przez ekipę Gierka model rozwoju.

## **POROZUMIENIA SIERPNIOWE**

Latem 1980 roku doszło do fali strajków w zakładach przemysłowych. Najbardziej masowe strajki miały miejsce w Trójmieście, Szczecinie i Jastrzębiu. W tych ośrodkach podpisano w sierpniu i wrześniu 1980 roku porozumienia między strajkującymi robotnikami a władzą. Największy ciężar historyczny miało porozumienie podpisane w Stoczni Gdańskiej przez Lecha Wałęsę i wicepremiera Mieczysława Jagielskiego.

## **STAN WOJENNY**

Był skutkiem dwóch tendencji: radykalizacji „Solidarności” i wzmożenia nacisku władz ZSRR domagających się jej zgniecenia. Jaruzelski podejmował próby rozwiązania kryzysowej sytuacji na drodze kompromisu (tzw. spotkanie trzech: Wałęsa, Glemp, Jaruzelski w listopadzie 1981 roku), jednak nie przyniosły one spodziewanych rezultatów. Jednocześnie doszło do pogorszenia sytuacji gospodarczej, na co wpływ miała również fala strajków. W sytuacji realnej

groźby interwencji radzieckiej decyzję o wprowadzeniu stanu wojennego trzeba uznać za uzasadnioną, spowodowaną chęcią minimalizacji liczby ofiar. **Całkowita liczba ofiar stanu wojennego wynosi wg IPN 56 osób.** Ocena stanu wojennego jako mniejszego zła nieustannie jest podzielana przez większość Polaków. 44 proc. badanych wskazuje, że stan wojenny był potrzebny, 38 proc. jest przeciwnego zdania (OBOP, 2008). 51 proc. badanych uznaje jego wprowadzenia za uzasadnione, 31 proc. jest przeciwnego zdania (Pentor, 2005). W 1996 roku sejmowa Komisja Odpowiedzialności Konstytucyjnej umorzyła postępowanie w sprawie postawienia autorów stanu wojennego przed Trybunałem Stanu.

## **OKRĄGŁY STÓŁ**

**Porozumienia Okrągłego Stołu** były realizacją linii politycznej gen. Jaruzelskiego nastawionej na dialog i porozumienie z opozycją. Stały się one możliwe dzięki zmianie sytuacji geopolitycznej spowodowanej linią polityczną Gorbaczowa. Ich celem była stopniowa demokratyzacja systemu politycznego i reformy gospodarcze. Porozumienia w kwestiach gospodarczych nie zostały zrealizowane. Były one bliskie socjaldemokratycznej wizji ładu gospodarczego, zawierały np. zapis o indeksacji płac. Neoliberalny plan Balcerowicza był ich radykalnym zaprzeczeniem.

/1989-2013/

**III RP**

## PLAN BALCEROWICZA

Tak przyjęło się nazywać pakiet ustaw gospodarczych przedłożonych przez rząd Tadeusza Mazowieckiego Sejmowi pod koniec roku 1989. Były one wyrazem koncepcji terapii szokowej zaproponowanej Polsce przez Międzynarodowy Fundusz Walutowy. Ustawy przyjęto w błyskawicznym tempie, posłowie nie mieli czasu na zapoznanie się z ich treścią. Autorzy planu Balcerowicza zakładali 3 proc. spadek PKB, 5 proc. spadek produkcji przemysłowej i 400 tys. bezrobocie. Rezultaty okazały się znacznie gorsze. **W ciągu dwóch lat dochód narodowy spadł niemal o jedną piątą, a produkcja przemysłowa o 25 proc. Płace realne spadły o 36 proc., a dochody rolników o połowę.** Cel inflacyjny – sprowadzenie inflacji pod koniec 1990 r. do poziomu jednocyfrowego osiągnięto dopiero dziewięć lat później. Pojawiło się zjawisko masowego bezrobocia. Już w 1991 roku liczba bezrobotnych przekroczyła 2 miliony osób. Głównym skutkiem planu Balcerowicza było radykalne przesunięcie dochodów od biednych do bogatych i radykalny wzrost rozwarstwienia społecznego. Polityka gospodarcza SLD zmierzała do łagodzenia społecznych skutków planu Balcerowicza. Przykładem lewicowej odpowiedzi na plan Balcerowicza była „Strategia dla Polski” prof. Grzegorza Kołodki. **Gdy SLD rozpoczynało rządzenie w roku 1993, bezrobocie wynosiło**

**15,5 proc., gdy oddawało władzę – spadło do 10,3 proc.** Polityka gospodarcza premiera Buzka i wicepremiera Balcerowicza (tzw. schładzanie gospodarki) spowodowała, że **gdy rząd AWS oddawał władzę bezrobocie wynosiło 16,4 proc. (3 mln bezrobotnych – wzrost o 1 mln w porównaniu z rządami SLD).**

## **ROZWARSTWIENIE SPOŁECZNE**

Transformacja społeczno-gospodarcza w Polsce to okres radykalnego wzrostu rozwarstwienia społecznego. **Według danych OECD**, wśród krajów członkowskich tej organizacji **większe rozpiętości dochodowe od Polski mają tylko USA, Meksyk, Korea i Turcja**. Dane te pokazują, że jednym ze skutków transformacji była budowa społeczeństwa dużych kontrastów majątkowych. Było to pochodną polityki podatkowej. W ciągu ostatnich 20 lat **spadał stopień progresji podatkowej**. Jednocześnie **rósł udział wpływów z podatków pośrednich**, które w większym stopniu niż progresywne podatki bezpośrednie obciążają średnio i gorzej sytuowanych obywateli.

## **BIEDA**

Likwidacja wielu zakładów przemysłowych, wzrost bezrobocia, przyniosły ze sobą wzrost biedy. **W 1989 roku w Polsce poniżej minimum socjalnego**

**żyło 15 proc. społeczeństwa, w 2004 – 60**

**proc.!** Obecnie poziom ubóstwa relatywnego w Polsce pokrywa się z przeciętnym odsetkiem dla całej UE. Polska jest jednym z niechlubnych liderów z zakresie zagrożenia ubóstwem dzieci.

**W biedzie żyje 22 proc. polskich dzieci.**

## **RYNEK PRACY**

Jednym z elementów polskiej transformacji było stopniowe ograniczanie praw pracowniczych, szczególnie tych gwarantujących stabilność zatrudnienia.

**W 2009 roku Polska wyprzedziła Hiszpanię**

**pod względem odsetka umów na czas okre-**

**ślony i stała się pod tym względem liderem**

**w Europie. 27 proc. umów o pracę w Polsce**

**zawartych jest na czas określony.** Średnia dla

wszystkich państw UE jest prawie o połowę niż-

sza – wynosi 14 proc. Ponadto w Polsce minimalne

wynagrodzenie znajduje się na jednym z najniższych

poziomów w UE. Niższa stawka minimalnego wyn-

agrodzenia obowiązuje tylko w Bułgarii, w Rumunii

i na Litwie. W Polsce pojawiło się zjawisko „biednych

pracujących”, czyli osób, które pomimo zatrudnienia

na pełen etat żyją w biedzie. Według badań CBOS

do kategorii „biednych pracujących” zaliczyć

należy w Polsce 2,1 mln osób, czyli 6,6 proc. popula-

cji. Zasiłki dla bezrobotnych w Polsce zaliczają się do

najniższych w Europie i są przyznawane przez stosunkowo krótki okres.

## **SZKOLNICTWO**

Pierwsze decyzje rad gmin o przejmowaniu przez nie prowadzenia szkół zapadły już w lipcu 1990 roku i były konsekwencją przyjęcia przez Sejm w marcu tego roku ustawy o samorządzie gminnym. Ostatecznie, wszystkie szkoły, z wyjątkiem artystycznych, przeszły do samorządów 1 stycznia 1996 roku. W roku 1999 rząd Jerzego Buzka przeprowadził reformę systemu edukacji. Istotnym zjawiskiem obecnym w polskich szkołach jest **faktyczna segregacja uczniów według pochodzenia społecznego ich rodziców**. Nastąpił boom edukacyjny na poziomie szkolnictwa wyższego. Jego ciemną stroną było natomiast obniżenie poziomu edukacji. **W 2008 roku studentów było w Polsce pięć razy więcej niż w roku 1989. Natomiast liczba pracowników naukowych wzrosła tylko o jedną trzecią.**

## **KONKORDAT**

Umowa regulująca pozycję Kościoła rzymskokatolickiego w Polsce została podpisana przez ministra spraw zagranicznych Krzysztofa Skubiszewskiego w lipcu 1993 roku. Stało się to już po obaleniu rządu Hanny Suchockiej i rozwiązaniu Sejmu.



### **Tryb przyjęcia Konkordatu budził wątpliwości, co do zgodności z obowiązującym**

**wówczas prawem.** Utrzymany w mocy przez Małą Konstytucję artykuł 82 pkt. 2 Konstytucji PRL z 1952 roku stwierdzał, bowiem m.in., że „Zasady stosunku państwa do kościoła oraz sytuację prawną i majątkową związków wyznaniowych określają ustawy”. Tymczasem Konkordat nie był ustawą, lecz umową międzynarodową (wymagającą wprowadzenia dla swego wejścia w życie akceptacji Sejmu wyrażonej w drodze ustawy). Dlatego też posłowie SLD, po zwycięstwie wyborczym w 1993 roku, przez cztery lata blokowali ratyfikację konkordatu. W okresie rządów SLD uchwalono Konstytucję (regulującą również stosunki Państwo-Kościół) oraz ustawy okołokonkordatowe. Ustawa o wyrażeniu zgody na ratyfikację konkordatu została przyjęta po zwycięstwie wyborczym AWS-u i utworzeniu rządu Jerzego Buzka. Ustawę podpisał prezydent Aleksander Kwaśniewski.

### **RELIGIA W SZKOŁACH**

Lekcje religii zostały przywrócone do szkół na mocy **instrukcji** podpisanej przez ministra edukacji narodowej Henryka Samsonowicza. Katechizacja wróciła do szkół od roku szkolnego **1990/1991**. Sposób jej wprowadzenia uniemożliwił przeprowadzenie społecznej debaty. Wskazywano również na fakt, że decyzje

mające tak duży wpływ na życie obywateli powinny być podejmowane przez Sejm, a nie przez ministra.

## **ABORCJA**

Zaraz po przełomie roku 1989 środowiska katolickie i konserwatywne rozpoczęły kampanię na rzecz zastąpienia liberalnej ustawy aborcyjnej z roku 1956, restrykcyjną ustawą antyaborcyjną. Ich cel został zrealizowany w roku 1993, kiedy uchwalono obowiązującą obecnie ustawę antyaborcyjną. Wyklucza ona tzw. wskazania społeczne do przerwania ciąży, które są obecnie standardem w krajach zachodnich. Wskazania społeczne znalazły się w ustawie przyjętej przez Sejm w roku 1996 (głosami głównie SLD). **W roku 1997 Trybunał Konstytucyjny uznał ustawę za niezgodną z Małą Konstytucją – sześciu sędziów uznało ustawę za konstytucyjną, sześciu za niekonstytucyjną. W tej drugiej grupie znalazł się prezes Andrzej Zoll, co przeważało szalę na stronę przeciwników aborcji.** Efektem ustawy antyaborcyjnej jest podziemie aborcyjne. Co roku kilkadziesiąt kobiet dokonuje nielegalnych aborcji w warunkach niebezpiecznych dla życia i zdrowia. Nielegalne aborcje wykonywane przez lekarzy, są dostępne przede wszystkim dla kobiet lepiej sytuowanych materialnie. Kobiety mniej zamożne nie stać zazwyczaj na zapłacenie za zabieg przerwania ciąży.

## KONSTYTUCJA

Obecna Konstytucja została uchwalona przez Zgromadzenie Narodowe w dniu 2 kwietnia 1997 roku i zatwierdzona przez społeczeństwo w referendum. Konstytucja była efektem politycznego kompromisu SLD, PSL, Unii Wolności i Unii Pracy. Gwarantowała bezpłatność usług publicznych w zakresie edukacji i ochrony zdrowia, a także **obowiązywanie w RP najbardziej demokratycznego pięcioprymiotnikowego prawa wyborczego**, w myśl art. 2 „Rzeczpospolita Polska jest demokratycznym państwem prawnym, urzeczywistniającym zasady sprawiedliwości społecznej”. Komisji Konstytucyjnej Zgromadzenia Narodowego w latach 1993–1997 przewodzili parlamentarzyści SLD (A. Kwaśniewski, W. Cimoszewicz, M. Mazurkiewicz).

## UNIA EUROPEJSKA

Wniosek o członkostwo Polski w UE złożył w 1994 roku rząd SLD-PSL (premier Waldemar Pawlak). Negocjacje członkowskie rozpoczęto w roku 1998. Rząd Jerzego Buzka nie był w stanie zamknąć negocjacji w najważniejszych obszarach. Dokonał tego dopiero rząd Leszka Millera. Na czele Komisji ds. UE w okresie dostosowania polskiego prawa do prawa wspólnotowego stał wówczas Józef Oleksy. **Ostatecznie, negocjacje zamknięto na szczycie**

**w Kopenhadze w grudniu 2002 roku.** Polskiej delegacji przewodził premier Leszek Miller. **Traktat Akcesyjny podpisano 16 kwietnia 2003 roku w Atenach.** W imieniu Polski podpisali go premier Leszek Miller oraz szef MSZ Włodzimierz Cimoszewicz. W Polsce proces przyjęcia traktatu akcesyjnego odbywał się w formie ogólnonarodowego referendum w dniach 7–8 czerwca 2003 roku. **Kampania zachęcająca Polaków do głosowania w referendum była sukcesem rządu SLD. Za sukces należy uznać także bezpośrednie przygotowanie Polski do członkostwa w UE.** Przykładem może być np. przygotowanie przez ministra rolnictwa Wojciecha Olejniczaka systemu IACS umożliwiającego wypłatę dopłat bezpośrednich rolnikom.

## **NATO**

Na początku lat 90. XX wieku stosunek SdRP do NATO był niejednoznaczny. Z jednej strony pojawiały się głosy popierające członkostwo w Sojuszu i argumenty, że zwiększy ono bezpieczeństwo Polski. Z drugiej strony uznawano NATO za relikwiny zimnej wojny, który powinien przejść do historii podobnie jak Układ Warszawski. SdRP jednoznacznie za członkostwem Polski w NATO opowiedziała się w roku 1993. Rząd SLD-PSL wprowadził Polskę do programu „**Partnerstwo dla Pokoju**”. **Negocjacje**

**akcesyjne rozpoczął rząd Włodzimierza Cimoszewicza.** Polska stała się członkiem NATO w marcu 1999 roku.

## **KLĘSKA CZTERECH REFORM BUZKA**

Rząd Jerzego Buzka przeprowadził w 1999 roku program czterech reform. Wszystkie z nich budziły wówczas lub budzą po latach spore kontrowersje. **Reforma samorządowa** doprowadziła do degradacji 33 byłych miast wojewódzkich, których udziałem był awans cywilizacyjny spowodowany gierkowską reformą administracyjną. Kontrowersje do dzisiaj budzi też wprowadzenie powiatów, ten szczebel samorządu jest niedofinansowany i posiada niewielką liczbę kompetencji. **Reforma służby zdrowia**, wprowadzająca kasy chorych, doprowadziła do wzrostu różnic w dostępie do usług medycznych mieszkańców różnych części kraju. **Reforma oświatowa** wprowadziła gimnazja, które krytykowane są głównie z przyczyn wychowawczych. Reforma ta doprowadziła też de facto do degradacji szkolnictwa zawodowego i technicznego. Najwięcej emocji budzi dzisiaj **reforma emerytalna**. Jej głównym celem było obniżenie tzw. stopy zastąpienia, czyli po prostu obniżenie wysokości emerytur. Niepokój budzi też częściowe uzależnienie wysokości emerytur od giełdowej koniunktury.

## POLECANA LITERATURA

Chwedoruk R., *Socjaliści z Solidarności w latach 1989–1993*, Wydawnictwo Sejmowe, Warszawa 2004

Garlicki A., *Piękne lata trzydzieste*, Wydawnictwo Prószyński i Ska, Warszawa 2008

Hobsbawm E., *Wiek skrajności. Spojrzenie na Krótkie Dwudzieste Stulecie*, Wydawnictwo Świat Książki, Warszawa 1999

Judt T., *Powojnie. Historia Europy od roku 1945*, Dom Wydawniczy Rebis, Warszawa 2008

Majmurek J., Szumlewicz P. (red.), *PRL bez uprzedzeń*, Instytut Wydawniczy Książka i Prasa, Warszawa 2010

Majmurek J., Szumlewicz P. (red.), *Stracone szanse? Bilans transformacji 1989–2009*, Wydawnictwo Difin, Warszawa 2009

Miller L., *Anatomia Siły. Rozmowa z Robertem Krasowskim*, Wydawnictwo Czerwone i Czarne, Warszawa 2013

Waniek D., *Orzeł i krucyfiks. Eseje o podziałach politycznych w Polsce*, Wydawnictwo Adam Marszałek, Warszawa 2011

Żółtkowski W. (red.), *Zrozumieć PRL*, Muza, Warszawa 2012



## CENTRUM IM. IGNACEGO DASZYŃSKIEGO

Centre for Progressive Studies

Powstało w listopadzie 2011 roku w Warszawie. Jest ośrodkiem badawczym zajmującym się analizą współczesnego życia publicznego. Organizuje konferencje, seminaria, debaty oraz prowadzi działalność wydawniczą.

Centrum nawiązuje do postępowej myśli społecznej i politycznej okresu międzywojennej Polski. Jego głównym zadaniem jest budowa postaw i etosu demokratycznych socjalistów we współczesnej Polsce. Ośrodek tworzą osoby z nowej generacji polskiej lewicy postępowej.

Główne cele CID:

1. działalność na rzecz rozpowszechniania polskiej oraz zagranicznej myśli lewicowej,
2. działalność naukowa i badawcza w zakresie analizy procesów wykluczenia społecznego, globalizacji, trendów cywilizacyjnych w kontekście ich skutków politycznych,
3. pomoc społeczna osobom, które spełniają określone kryteria dochodowe oraz formalne,
4. analizowanie kierunków rozwoju współczesnego parlamentaryzmu,
5. działania na rzecz ochrony praw i wolności obywatelskich zawartych w Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 roku,
6. działalność na rzecz umacniania i pogłębiania integracji europejskiej,
7. tworzenie forum wymiany poglądów pomiędzy różnymi nurtami lewicy w Polsce.



**CENTRUM IM. IGNACEGO DASZYŃSKIEGO**

Centre for Progressive Studies

**OPRACOWAŁ ZESPÓŁ W SKŁADZIE**

Bartosz Machalica (przewodniczący)  
Piotr Szumlewicz  
Danuta Waniek  
Małgorzata Winiarczyk-Kossakowska

**REDAKCJA**

Bartosz Machalica

**ZNAK SERII BIBLIOTEKA LEWICY**

© Piotr Sebastian Owczarek

**SKŁAD I DRUK**

Petersen spółka z o.o.

**WYDAWCA**

wydawnictwo printshop  
Al. Papieża Jana Pawła II 6, 70-415 Szczecin

© Centrum im. Ignacego Daszyńskiego, Warszawa 2013

Al. Ujazdowskie 20/6, 00-478 Warszawa  
centrum@centrumdaszynskiego.org.pl  
www.centrumdaszynskiego.org.pl

ISBN 978-83-60397-35-0